

aantal geregistreerde bestuursfuncties. Die van 1960 telt liefst 48 personen, maar als men dan constateert dat een toch niet ondergeschikte figuur als Romme zelfs niet op de laatste plaats voorkomt — gevolg uiteraard van het feit dat hij binnen het onderzoeksveld bezitter is van slechts één functie —, dan peinst men toch wel even over de bruikbaarheid van dit soort overzichten. Wat dragen zij bij tot de verrijking van ons inzicht in de machtsverhoudingen in de katholieke zuil? Maar nogmaals: de auteurs hebben niet meer willen doen dan werken met formele gegevens en nemen dus onwaarschijnlijke uitkomsten op de koop toe. Enige aarzeling of de geconstrueerde patronen ook passen op de realiteit, lijkt mij op haar plaats.

Een beknopte samenvatting van *Bewegende patronen* is opgenomen in de boekaflevering van de negenenvijftigste jaargang van *Mens en maatschappij*, driemaandelijks tijdschrift voor sociale wetenschappen. Daarin treft men naast theoretische beschouwingen en een overzicht van het netwerkonderzoek onder Nederlandse elites ook enkele verslagen aan van andere, meer op één tijdstip en op de economische sector toegesneden netwerkanalyses. Alle bijdragen zijn van de hand van sociologen en politicologen. De historicus veert even op, als blijkt dat het door wijlen Roorda geïnitieerde Leidse elite-onderzoek ook in dit wereldje gekend wordt, getuige althans de vermelding ervan in het overzicht.

In een van de bijdragen wordt met zin voor kritische reflectie een aardige kwalificatie van netwerkanalyse gegeven, die uitstekend van toepassing is op *Bewegende patronen*. Netwerkanalyse, heet het daar, 'is een grote hulp bij het analyseren van de *structuur* van relaties tussen actoren, maar het blijft een analysetechniek waarvan het nut afhangt van de verzamelde gegevens en de theorieën die geformuleerd zijn. Een ernstige beperking is dat weinig bekend is over wat belangrijke lijnendragers eigenlijk doen met hun potentiële macht' (25). Wie verzet is op structuren, komt met *Bewegende patronen* ruim aan zijn trekken. Wie evenwel meer geïnteresseerd is in het functioneren van de katholieke machtselite in de praktijk, zal enigermate teleurgesteld zijn. Maar ook hij zal waardering weten op te brengen voor de descriptieve gedeeltes, die tezamen een handige documentaire vormen van de wirwar van katholieke organisaties met hun heuristisch niet gemakkelijk te traceren ontwikkeling.

J. Bosmans

M.P.C.M. van Schendelen, ed., *Consociationalism, Pillarization and Conflict-Management in the Low Countries* (Meppel: Boom, 1984, 178 blz., f29,50, ISBN 90 6009 560 x; themanummer *Acta Politica*, XIX (1984) aflevering 1).

In 1968 verscheen een boek over de Nederlandse verzuiling dat internationaal furore zou maken: *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands* van de Nederlandse politicoloog A. Lijphart. In dit boek tracht hij te verklaren hoe, ondanks het bestaan van diepe ideologische en godsdienstige scheidslijnen, het politiek-maatschappelijk leven in Nederland toch een aanzienlijke mate van stabiliteit kon vertonen. Een bijzonder verfijnde techniek van conflictbeheersing, gehanteerd door de politieke elites, en een in hoge mate passieve massa, dat waren de hoofdelementen in zijn verklaring van het Nederlandse systeem van 'consociationele' democratie.

Enkele jaren later publiceerde de Leuvense politicoloog L. Huysse een soortgelijke analyse van het Belgische politieke systeem. In de jaren zeventig was het Lijphart zelf, die aan zijn analytische concept internationale toepassing gaf door landen onder de loupe te nemen, die getekend werden door scherpe scheidslijnen van zowel godsdienstige (Noord-Ierland) als etnische aard (onder andere Scherpa, Zwitserland, België, Zuid-Afrika). Het moeilijk uitspreekbare woord 'consociationalisme' werd een gelooft.

In dit themanummer van het politicologische tijdschrift *Acta Politica* kijkt een Nederlands-Belgisch gezelschap (waaronder Lijphart zelf) van sociale wetenschappers en een enkele historicus terug op Lijpharts theorie en de schoolvorming die rond hem heeft plaatsgevonden.

RECENSIES

Het nummer bevat zowel algemeen theoretische beschouwingen als enkele case-studies van conflictregulering in Nederland en België. In de laatste categorie passen de bijdragen van de historicus J. Bank en de Antwerpse politicoloog G. Dierickx over respectievelijk de dekolonisatie van Nederlands-Indië en de 'tweede schoolstrijd' — de vorige speelde zich eind vorige eeuw af— in België tijdens de jaren 1950-1975.

In de meer theoretisch gerichte bijdragen zijn de Belgen vertegenwoordigd door L. Huyse ('Pillarization reconsidered'), B. Pijnenburg, die Huyses werk vooral kritiseert wegens een gebrek aan empirische bewijsvoering, en tenslotte door de godsdienstsocioloog J. Billiet, die in zijn artikel de politicologische en de sociologische benadering van verzuiling met elkaar probeert te verbinden.

Het Nederlandse theoretische aandeel vertoont ongeveer dezelfde opzet. Lijphart kijkt terug na vijftien jaar, M. van Schendelen, politicoloog en tevens eindredacteur van dit nummer, geeft een bloemlezing van de belangrijkste kritiek die Lijpharts werk gekregen heeft en tenslotte zijn er twee bijdragen van de politicoloog H. Daalder en de socioloog J. Ellemers. Daalders historische artikel beschrijft de voorgeschiedenis en het ontstaan van het consociationele analysemodel; Ellemers schetst op zeer globale wijze de Nederlandse verzuiling als een strategie, gebruikt in een kleine en verdeelde natie met het doel een aantal moderniseringsverschijnselen te kanaliseren. Het geheel wordt afgesloten met een uitstekende bibliografie.

H. Righart

T. Akkerman en S. Stuurman, ed., *De zondige riviera van het katholicisme. Een lokale studie over feminisme en ontzuiling 1950-1975* (Amsterdam: SUA, 1985, 263 blz., f34,50, ISBN 90 6222 121 1).

Het is verrassend te ontdekken dat achter deze adembenemende titel een bundel opstellen schuilt over Den Bosch. Wie een beschrijving verwacht van het Sodom en Gomorra van Nederland, komt evenwel bedrogen uit, want met de zondige riviera werd in de jaren vijftig het psychologisch instituut te Nijmegen bedoeld. Dit instituut stond bij conservatieve katholieken onder de verdenking een bordeel te zijn voor religieuzen en priesters; nieuwlichters als Buytendijk, Trimbos, Ruygers, Fortman, Grossouw, Terruwe en Willem Duynstee golden als de bordeelhouders.

Op het eerste gezicht lijkt de titel dan ook weinig functioneel, eerder verwarring wekkend. Maar bij nadere beschouwing etiketteert zij toch aardig de bedoeling van de onderzoeksgroep, namelijk te komen tot een opwaardering van de jaren vijftig als object van studie. De katholieke samenleving was toen nog vrijwel geheel geclericaliseerd, maar de pogingen om moderne opvattingen over de zin van het aardse bestaan buiten de deur te houden werden steeds krampachtiger. De secularisering, zo bleek in de jaren zestig, was niet meer te stuiten. Het fundament van de katholieke zuil werd in de jaren vijftig al brozer en brozer, zodat de ineenstorting in de jaren zestig zich allesbehalve plotseling voltrok, eerder een logisch gevolg was van het vroeg na de oorlog gedemonstreerd onvermogen van de katholieke kerk om in te spelen op de eisen van de tijd. Wil men de jaren zestig begrijpen, dan is inzicht in de verschuivende patronen in het voorafgaande decennium nodig.

Het boek, resultaat van een onderzoek van doctoraalstudenten politicologie van de Universiteit van Amsterdam onder leiding van Siep Stuurman, bevat verslagen over onmaatschappelijkheidsbestrijding, jongerengroepen, de NVSH, Dolle Mina, katholieke vrouwenorganisaties in de Brabantse hoofdstad. Het is vooral de cultuur van de tegenbewegingen, waarop de aandacht van de onderzoekers zich richtte. In een lang uitgevallen inleiding tracht de eerste redacteur de lezer ervan te overtuigen dat aan het feminisme de centrale rol toevalt in de afbraak van het zuilensysteem, terwijl de tweede redacteur in een beknopte uitleiding de samenhang tussen de qua thematiek en aanpak nogal uiteenlopende opstellen zo projecteert dat wij ze alle in hun betrek-